

Bz. 1876. v, 34.

REDEVOERING

1876

UITGESPROKEN BIJ HET

5^e EEUWFEEST

DER

Latijnsche Scholen

TE

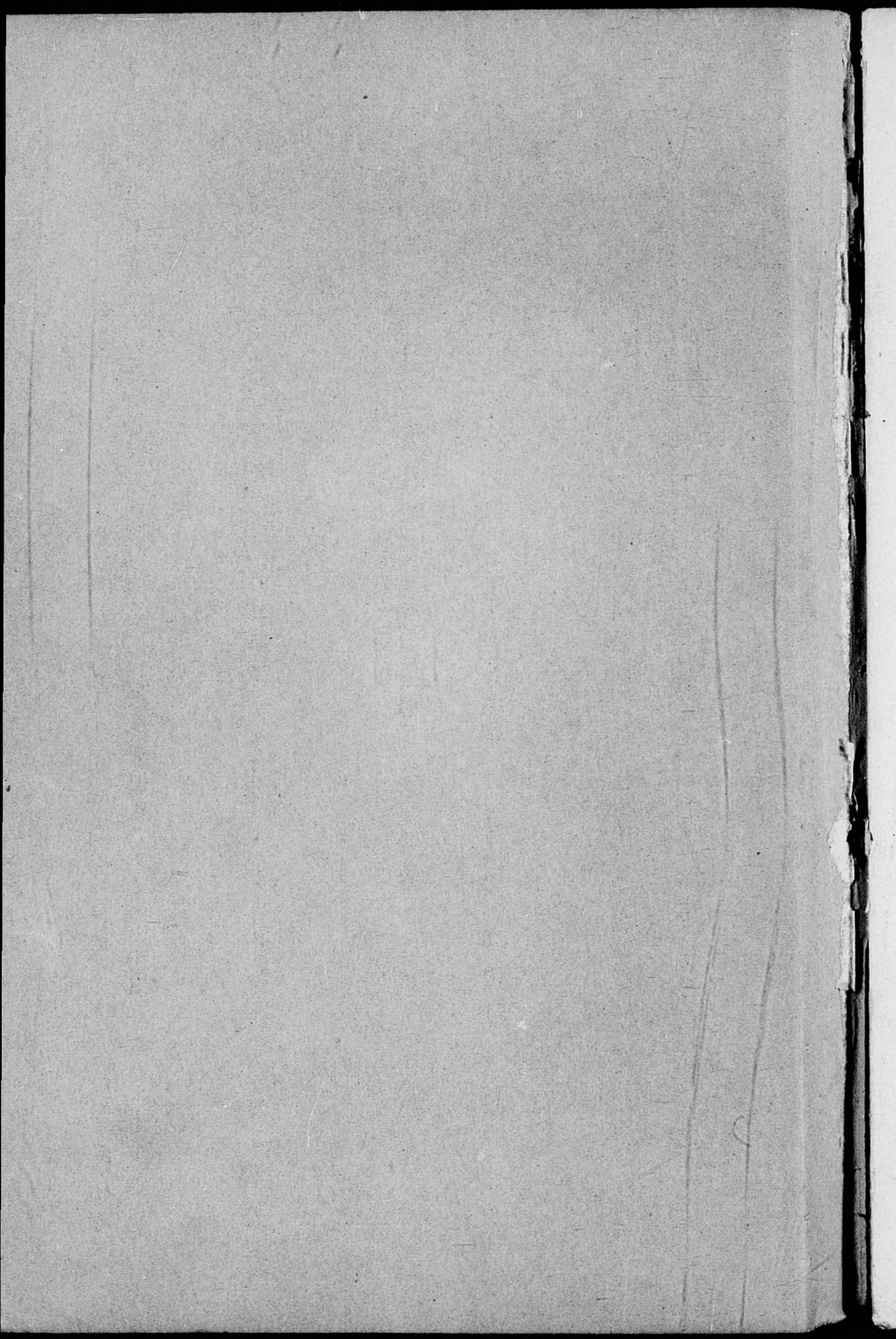
AMERSFOORT

DOOR

Dr. D. BURGER

RECTOR DEZER SCHOLEN.

1876

REDEVOERING

UITGESPROKEN BIJ HET

5^e EEUWFEEST

DER

Latinsche Scholen

TE

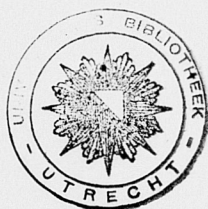
AMERSFOORT

DOOR

Dr. D. BURGER

RECTOR DEZER SCHOLEN.

AMERSFOORT,
B. BLANKENBERG & ZOON.
1876.

EDELACHTBARE HEEREN, BURGEMEESTER,
WETHOUDERS EN RAADSLEDEN DEZER STAD!

EDELACHTBARE HEEREN, CURATOREN DER
LATIJSCHESCHOLEN!

ZEER GELEERDE HEEREN, OUDDISCIPELEN
DEZER SCHOLEN!

ZEER GEACHTE AMBTGENOOTEN!

ZEER WAARDE DISCIPELEN, DIE TEGENWOOR-
DIG DE LATIJSCHESCHOLEN VAN AMERSFOORT
BEZOEK!

ZEER GEACHTE MEDEBURGERS VAN ALLE
STANDEN, DIE DEZE PLECHTIGHEID MET UWE
TEGENWOORDIGHEID VEREERT!

U allen heet ik van harte welkom, en het verheugt
mij u hier te aanschouwen. Ondersteunt mij bij
het spreken van een opwekkend woord door uwe
belangstellende opmerkzaamheid!

Van ouds is het gebruikelijk geweest gedenkdagen te vieren. Herdachten niet de Israëlieten den uittocht uit Egypte, de Romeinen de stichting van Rome? Vierden niet de Atheners hunne Panathenaea? Vieren de Nederlanders niet den gedenkdag van den veldslag van Waterloo? Heeft niet elke kerk hare gedenk- en feestdagen?

Bovendien is het van ouds gebruikelijk, wanneer eene instelling eene eeuw of een gedeelte van eene eeuw geleefd heeft, dit feestelijk te vieren. Men ziet zelfs wel eens aangekondigd, dat instellingen haar tienjarig bestaan feestelijk zullen herdenken. Dit moge eenigzins vreemd schijnen, en aanleiding geven tot het vermoeden, of wellicht de vrees, dat zoodanig eene instelling geene halve of geheele eeuw duren zal, zulk eene vroegtijdige viering van het jubilee heeft te weeg gebracht; er ligt toch een allezins waar denkbeeld aan ten grondslag; namelijk dit, dat het betamelijk is, wanneer eene goede zaak eenen geruimen tijd bestaan heeft, dit dankbaar te herdenken; en ook een ander denkbeeld werkt hier misschien onbewust mede, te weten, dat lange voortduring een bewijs is van levenskracht; daar eene slechte instelling uit haren aard spoedig moet vervallen.

En wat zullen wij dan in dit opzicht van onze latijnsche scholen zeggen? Vijf eeuwen hebben zij

bestaan. Bedenkt eens, toehoorders! hoeveel menschengeslachten zij hebben zien voorbijgaan, aan hoeveel menschengeslachten zij haar contingent van goed onderwezen discipels geleverd hebben. Van goed onderwezen discipels, zeg ik. Ja, want, indien het onderwijs niet goed gewerkt had, zouden de scholen reeds lang verlaten zijn. Vijf eeuwen, zeg ik. Maar is het dan bekend, wanneer de Latijnsche scholen alhier gesticht zijn? Hare stichting verliest zich in de grijze oudheid, en men zou op haar schier de uitdrukking van Livius kunnen toepassen, dat het aan steden en republieken moet vrijstaan hare stichting aan mythische voorvaders toe te schrijven. De kronijk geeft den eigenlijken dag der stichting niet op, maar zij zegt ons, dat in 1380 WILHELMUS HENRICI, rector der Latijnsche school te Amersfoort tot generaal der orde van S. Franciscus van den derden regel werd aangesteld; en dit is waarlijk wel een grond om aan te nemen, dat de faam, die het jaar 1376 als het jaar der stichting opgeeft, althans niet geheel bezijden de waarheid zijn zal, en de school denkelijk eer vóór dan na dit jaar zal gesticht wezen.

Bovendien is er echter nog een voorname grond, waarop juist dit jaar gekozen is, om het vijfde eeuwfeest te vieren. De kronijk zegt: „In 1726” dus anderhalve eeuw geleden, „is bij de katholieke

kerk in de Muurhuizen opgericht eene kostschool, in dewelke vele jongelingen, onder d' opzigt en discipline van verscheidene personen, in de beginselen en fundamenten der goede studiën en wetenschappen worden geoefent en onderweesen. Ten welken einde die jongelingen de publicque Latijnsche schoole alhier dagelijks frequenteeren, en alzoo bekwaam gemaakt worden, om op de publicque Academiën zig in allerlei studiën 't zij in de Rechten, de Medicijnen, ofte ook andere faculteiten te perfectioneeren." Dus is het nu anderhalve eeuw geleden, dat onze Latijnsche school met het gesticht in de Muurhuizen verbonden is; en sedert hebben beide instellingen eendrachtig samen geleefd, en elkander wederkeerig ondersteund.

Gedurende de vijf eeuwen, dat de school bestaan heeft, is er veel veranderd. Wij lezen vooreerst, dat de plaats, waar zij zich bevond, niet altijd dezelfde was. Eerst werd zij gevonden aan de Appelmarkt, waar nu de Waag is; maar in 1622 is zij naar het klooster van St. Agniet overgebracht, waar zij zich nog tegenwoordig bevindt. De naar haar genoemde klok, het zoogenaamde Latijntje heeft echter na het afbreken der kerk eene minder klassieke plaats ingenomen.

Voor al evenwel de inrichting is in al die eeuwen aanmerkelijk gewijzigd. Wij lezen in den brief van aanneming van Mr. NICOLAAS VAN EEDE in 1555, dat hij voor zes jaren was aangesteld, en vier prae-

ceptors moest bezoldigen . terwijl van één dezer vier, Mr. JAN VAN NUIJS, die voor $2\frac{1}{2}$ jaar was aangesteld, de bezoldiging in den aannemingsbrief bepaald was. Ook moest de rector voor eenen bequaemen succentor of sangmeester zorgen, om de kinderen te leeren zingen, en ze bij het gezang in de kerk te dirigeeren. De rector zelf moest des Vrijdags met zijn Clercken dat lof de Sancta Cruce zingen. Zijn traktement zou wezen hondert philipgulden van 25 stuivers, benevens de schoolgelden der kinderen, waarvan de septani en die daarboven waren, jaarlijks 21 stuivers, de octani jaarlijks 16 stuivers, en de nullani jaarlijks 12 stuivers betaalden. Zoodra er meer dan 500 leerlingen waren zou de rector niet meer dan 100 Carolus gulden, van 20 stuivers genieten. Bovendien genoot hij met zijne kostleerlingen en hulponderwijzers vrijdom van verscheidene accijnsen, en niemand zou zonder zijne vergunning in Amersfoort eene jongensschool mogen houden. Indien de regeerders van Amersfoort of de rector dit contract niet wilden hernieuwen, moesten zij het na expiratie van de eerste vijf jaren opzeggen. Deze rector schijnt 12 jaren zijn ambt bekleed te hebben, en is vervolgens naar Harderwijk vertrokken.

In den brief van aanneming van Mr. JOANNES CAESARIUS in 1567 vinden wij scholasters vermeld, welke zouden moeten beoordeelen, of het getal der

discipelen ook zoozeer was toegenomen, dat er een vijfde praeceptor, mede ten laste van den rector, moest aangesteld worden. Een dier praeceptoren moest evenals in den vorigen brief gezegd is als succentor kunnen fungeeren, en ook de rector zelf moest des Vrijdags medezingen. De scholasters worden met de inspectie der scholen belast en moeten hunne aanmerkingen aan den rector meedeelen, die verplicht is zich hiernaar te gedragen. Het traktement is eveneens op 100 Philippus gulden bepaald, doch de schoolgelden zijn tot 25, 18 en 14 stuivers jaarlijks verhoogd. Ook ontvangt de rector gedurende de twee eerste jaren 25 keyser guldens jaarlijks voor huishuur. Van vermindering der bezoldiging bij vermeerdering van het aantal leerlingen is geen spraak meer, maar wel van vergoeding bij vermindering der schoolgelden, wanneer door oorlog, oproer, pestilencie of ander ongemak het aantal discipelen minder mocht worden, hetgeen alsdan door twee goede, onpartijdige mannen zou beoordeeld worden. De benoeming was evenzeer voor zes jaren met opzegging van één jaar te voren. JOANNES CAESARIUS is 9 jaar rector geweest.

Na dien tijd is de orde der school grootelijks veranderd, gelijk in een reglement van 1662 wordt uitgedrukt.

In dat reglement worden zes klassen vermeld; en drie leeraars, een rector, conrector en praeceptor,

die van stadswege hunne betaling krijgen, en voor hun leven worden aangesteld, tenzij dat zij naar elders beroepen worden. Ook worden daarin vijf scholarchen vermeld, en halfjarige examina in de maanden Juli en December. Verder worden daarin prijzen vermeld en oraties van discipels, die de school verlaten, benevens korte latijnsche dankzeggingen door de prijzenontvangende discipels, hetwelk alles in de kleine kerk, L. Vrouwe Capel genoemd, moest geschieden.

Gij ziet, dat deze regeling vrij wat meer dan de vroegere met den tegenwoordigen toestand overeen komt. Hoe alles hier thans is behoef ik u niet te beschrijven, maar toch zal ik in het vervolg mijner rede hiervan nog iets moeten zeggen.

De school heeft dus vijf eeuwen bestaan; en dat zij in al dien tijd goede vruchten gedragen heeft wordt door de geschiedenis bevestigd. Wij vinden zoowel onder de leeraars als onder de discipelen dezer school eene reeks van mannen vermeld, die in kerk en staat met eere gearbeid hebben, en van de Amersfoortsche Latijnsche school tot een grooteren werkkring zijn overgegaan.

De kronijk geeft hier eene menigte van namen op, die wij thans niet alle zullen voorlezen, daar zulks voor onze toehoorders wellicht minder onderhoudend zijn zou. Wij zullen alleen een uittreksel uit de

lijst geven, en vooreerst met de woorden der kronijk aanmerken: „ dat de school beroemt is geweest door verscheidene wetenschappen en taalen, die daar geleerd werden, waardoor ze niet alleen zoo veele doorluchtige en geleerde mannen op verscheidene tijden heeft uitgeleeverd, die tot ambassadeurs, raadsheeren, medicijns van keizers en koningen zijn geëmployjeerd; maar wierden vele jongeluiden uit de naburige landschappen hier naar toe getrokken. Zelfs uit ver afgelegene gewesten zijn op deze school zoodanige personen besteld, daar koningen en vorsten uit voortgekomen zijn. Onder anderen mede ANDREAS DE CASTANEA DE SYLVAS, zoon van den koning van Soijen. Item MARCUS DE FRETIS zoon van den koning van Kielang, en nog drie of vier anderen van hunne landsluiden uit Oostindiën.”

En niet alleen deze vreemdelingen strekten der school tot eer; maar, om ze niet allen te noemen, onder vele anderen ook

JOHANNES VONK, die tot kanselier der orde van 't gulden vlies, lid van den raad van staate en ambassadeur van Karel V en Filips II, en in 1568 zelfs tot president over de Nederlandsche zaken bevorderd is.

ALBERTUS DE WIJS, die gezant van de keizers Ferdinand I en Maximiliaan II bij de Ottomannische porte geweest is. Deze kwam eens te Amersfoort

om zijne vrienden te bezoeken. Hij verscheen als een prins zoo in kleederen als in dienaren, en onthaalde de geheele magistraat en alle zijne nabestaanden met een prachtigen en koninklijken maaltijd, waarna hij zijn vaderlijk erfgoed, dat al vrij veel beliep, aan zijn eenige zuster overgaf, en daarop naar den Keizer wederkeerde.

PAULUS BUIJS, pensionaris der stad Leiden, advokaat der staaten van Holland, raadsheer van prins WILLEM I; bovendien vermaard door verscheidene juridische geschriften.

JOHANNES VAN OLDENBARNEVELD, wiens groote verdiensten en ongelukkig uiteinde uit onze vaderlandsche geschiedenis aan alle Nederlanders bekend zijn.

ELIAS VAN OLDENBARNEVELD, pensionaris van Rotterdam in plaats van zijn broeder in 1586, daarna ruwaart van Putten. Hij is ook gezonden geweest naar Engeland bij koning JACOBUS I. Ao. 1610, door wien hij ridder gemaakt is. Zijn portret is nog alhier op het stadhuis te zien.

JACOB VAN CAMPEN, wiens naam nog door alle Nederlanders, die Amsterdam bezoeken, bij het zien van het door hem ontworpen en gebouwde stadhuis met eerbied genoemd wordt.

SIMON KARSTEN, die eerst rector dezer school geweest is, en naderhand in Utrecht het professoraat

in de Grieksche letterkunde met roem heeft waargenomen, en zich vooral door het verklaren van overblijfsels der geschriften van oude Grieksche wijsgeeren een blijvenden naam in de wereld der geleerden heeft verworven.

Dit zijn enkele namen uit de menigte der gestorvenen. Van nog levenden te spreken zou niet te pas komen; maar toch is het aanschouwen van zoovele gewezenen leeraars en discipelen als thans hier tegenwoordig zijn; een bewijs, dat de werking onzer school nog niet heeft opgehouden.

De werking onzer school was voorheen geweldig uitgebreid. Volgens de kronijk lieten in vroegere tijden de meeste burgers hunne kinderen in de Latijnsche taal onderwijzen, eer zij aan koopmanschappen of handwerken gesteld werden. Ja in de reeds vermelde instructie op de school van het jaar 1555 leest men, gelijk gij gehoord hebt, de bepaling, dat, als het getal discipels dat van 500 te boven gaat, de rector niet meer dan honderd Carolus gulden van de stad zal ontvangen, daar het schoolgeld der kinderen hem dan genoeg inkomen geeft; en in die van 1567 wordt deze kleingeestige bepaling vervangen door eene betere, dat bij vermeerdering van het aantal leerlingen het hulppersoneel moet worden uitgebreid. Men ziet, dat er dus in dien tijd geen gebrek aan discipels was.

En dat het publiek voor de Latijnsche taal sympathie had, blijkt ook daaruit, dat onder de rectors GESSELIUS en SCHUT, die in 1575 en in 1623 hun ambt aanvaard hebben, door de scholieren op de respective jaarmarkten voor 't stadhuis op een theater of stallagie Latijnsche comediën gespeeld werden.

Zóó was het vroeger, en hoe is het thans? Ik behoef het niet te zeggen. Gij allen weet, dat het aantal discipels tegenwoordig betrekkelijk gering is. Op dit oogenblik zijn er achttien.

Is dit een bewijs van minder begeerte naar onderwijs van de zijde der burgerij, of van mindere voortreffelijkheid der Latijnsche school? Noch het een, noch het ander. Het is aan ieder bekend, dat in Amersfoort aanhoudend nieuwe scholen moeten gesticht worden, omdat de vraag naar onderwijs steeds het aanbod overtreft. Dus ligt het niet aan de leergierigheid der Amersfoortsche jeugd.

Maar dan wellicht aan de voortreffelijkheid der school? Is deze misschien minder groot dan in vroegere tijden?

Wanneer men alleen op de ruwe cijfers ziet, dan zou men zulks wellicht kunnen meenen. Deze meening zou echter onjuist wezen; want de oorzaak van dit verschil is elders te zoeken, namelijk in een bij onze voorvaders op het onderwijs niet toegepast

beginsel, dat tegenwoordig in onze maatschappij overal wordt gehuldigd. Dit beginsel is de verdeling van den arbeid. Vroeger leerde ieder Latijn; buiten de Latijnsche scholen was geen onderwijs te bekomen; en bij gevolg, zooals wij reeds gehoord hebben, lieten vele burgers hunne kinderen Latijn leeren, voordat zij aan koopmanschappen of handwerken gesteld werden. Dit was de gouden eeuw der Latijnsche scholen. Welke koopman of handwerker is er tegenwoordig, die zijne opleiding op eene Latijnsche school gehad heeft? Niet, dat ik die oude tijden terug wensch. Wat zou dit trouwens baten? De kundigheden, die de kooplieden en handwerkers noodig hebben, worden tegenwoordig elders geleerd, en de Latijnsche scholen worden voor hen niet geschikt geoordeeld.

Die Latijnsche scholen met vele honderden van discipelen hebben in haren tijd uitmuntend gewerkt; maar de tegenwoordige maatschappij heeft andere behoeften; de kundigheden, die de kooplieden en handwerkers noodig hebben, worden in de moedertaal medegedeeld, en het Latijn heeft voor hen geene nuttigheid meer. Zijn de Latijnsche scholen derhalve verouderd en der verdwijning nabij? Dat zij verre. Wij hebben gezien, dat de kostschool verbonden aan de kerk in de Muurhuizen, die 150 jaar geleden werd opgericht, en die sedert met de Latijnsche school

zusterlijk vereenigd was, tot taak had, de jongelingen bekwaam te maken, om op de publieke Academiën zich in allerlei studien te perfectioneeren, en dat zij dáárom met de Latijnsche school verbonden is. Deze bestemming is gebleven. De Latijnsche school, die vroeger het geheele onderwijs, behalve de Academie, omvatte, is tegenwoordig voorbereiding en eerste trap van het Hooger Onderwijs. Dit is hare roeping; en deze zal blijven, zoolang er in Amersfoort jongelingen gevonden worden, die het Hooger Onderwijs wenschen te genieten of grondige voorbereiding zoeken voor de studie der moderne talen, (*) en zoolang er gelegenheid voor de zoodanigen bestaat, om van elders naar Amersfoort te komen, ten einde hier voor het Hooger Onderwijs opgeleid te worden. En dat deze gelegenheid meer en meer gegeven wordt, weet ieder, die de oogen rondslaat, en de ijzeren loopbanen ziet, waarover door vurige paarden duizenden van reizigers langs deze stad voortgetrokken worden. Amersfoort moge in vorige eeuwen meer gebloeid hebben dan in den laatst verloopenen tijd, tegenwoordig gaat het weder eene betere toekomst tegen. Uitmendend gelegen als het middelpunt van verscheidene spoorwegen, geschikt voor handel en fabrieken, in het bezit van voortreffelijk welwater, dat voor de nijverheid zoo onmisbaar is, heeft Amersfoort alle stoffelijke voorwaarden tot vooruitgang. Moge de

(*) Zie de laatste bijlage.

regering dezer goede stad de noodige wijsheid, belangstelling en veerkracht bezitten, om de Latijnsche scholen volgens de eischen van den tegenwoordigen tijd te ondersteunen: dan zal het hier niet aan discipelen ontbreken.

De geleerdheid onzer voorvaders ging op in het Latijn. In die dagen was het genoeg, wanneer op eene Latijnsche school Latijn en niets dan Latijn onderwezen werd. Later werd behoefte aan Grieksch, wiskunde, aardrijkskunde, geschiedenis gevoeld; en deze behoefte is aan onze Latijnsche scholen bevreemdigd. Het schijnt, dat toen de meening ontstaan is, dat alles nu goed was, en de school niets meer te wenschen overliet; althans op dit punt is de ontwikkeling der school blijven stilstaan. Ik betreur het, dat niet reeds vóór twintig jaren vaste leeraars zijn aangesteld, om aan onze Latijnsche scholen de drie meest noodzakelijke moderne talen, Fransch, Engelsch en Duitsch te onderwijzen. Reeds meermalen heb ik hier moeite voor gedaan, doch ik ben steeds een roepende in de woestijn geweest. En toch is het ontegenzeggelijk waar, dat tegenwoordig deze drie talen voor een studeerend jongeling onmisbaar zijn, dewijl de boeken van studie, welke hij moet raadplegen, grootendeels in deze talen geschreven zijn. Hierin kan door privaat onderwijs voorzien worden, en dit geschiedt ook wel; doch juist dit is eene

veroordeeling van de onvolledigheid der tegenwoordige inrichting. Is eene school goed, dan is privaat onderwijs onnoodig.

En nu is de nieuwe wet op het Hooger Onderwijs aangenomen en hare invoering wordt dagelijks verwacht. Wat zal Amersfoort thans doen? Het moet kiezen tusschen twee handelwijzen: de Latijnsche school te vernietigen, of ze volgens de nieuwe wet in te richten. Dat het laatste zal gedaan worden, daarvoor is mij de goede gezindheid van de regeering dezer edele stad borg. Zij zal niet willen, dat eene instelling, die reeds vijf eeuwen telt, die een erfgoed is onzer voorvaderen, aan de vernietiging worde prijs gegeven. Zij zal niet willen, dat eene stad, die zulk eene schoone toekomst te gemoet gaat, die in hare ligging den waarborg van vooruitgang bezit, van eene inrichting ter voorbereiding voor het Hooger Onderwijs verstoken is; ja, wat oneindig erger zijn zou, daarvan beroofd wordt, terwijl zij er vroeger eene bezat. Was er geene: dan moest er thans eene gesticht worden; nu er sedert vijf eeuwen eene bestaat, zult gij die thans doen vervallen? De geesten van WILHELMUS HENRICI, JOHANNES VONK, ALBERTUS DE WIJS, PAULUS BUIJS, JOHANNES en ELIAS VAN OLDENBARNEVELD, JAKOB VAN CAMPEN, SIMON KARSTEN en zooveel anderen zouden zich

nog in de Elyseesche velden over Amersfoort schamen, wanneer hun aldaar zulke tijding werd medegedeeld.

Ik voorzie betere dingen. Ik stel mij voor, dat nog vijf eeuwen verlopen zijn, dat Amersfoort verdriedubbeld is in omvang, dat het eene der bloeiendste steden van Nederland geworden is, dat hier een mijner opvolgers het duizendjarig bestaan der school met eene redevoering viert, en dat hij zegt: „In 1876 is het vijfde eeuwfeest der oude school gevierd, thans vieren wij den duizendsten verjaardag van de stichting en het vijfhonderdjarig bestaan der herborene, hervormde, uitgebreide, volgens de vereischen der wetenschap op de meest onbekrompene wijs van alles voorziene inrichting van voorbereiding voor het Hooger Onderwijs; en herdenken met dankbaarheid aan hetgeen in 1876 door de stedelijke regeering van Amersfoort voor haar gymnasium gedaan is”. DAT ZIJ ZOO!

Ik heb gezegd.

BIJLAGEN.

Instructie op de Latijnsche scholen van Amersfoort van 1555.

Alle die ghene die dese gethoont sal werden, Saluyt, Doen wy Scholt, Borgemeesteren, Schepenen en Regierders der stadt Amersf. te weten, dat wy aangenomen hebben tot eenen Rectoer der Scholen van der stadt alhyer, den Eersamen en Welgeleerden Meester NICOLAAS VAN EEDE, den tyd van ses jaeren naastcommende, omme de voorschreve Schole wel en deugdelicken te regieren, in allen manieren als men een goet particulier School behoort te regieren. Ende sonderlinge op Condicien hyer nae verclaart. In den eersten dat die voornoemde Rectoer gehouden wert benefens hem in der Schoole te onderhouden vier goede, geschikte ende geleerde Preceptoers, die welke samentlick ende ygelyck van hem bysonder wesen sullen ongedefameert, onbesmet ende niet gesuspecteert van eeniger Heresien of quader Leringen mer goed van naem ende faem, ende sullen elks haar Lessen in der Scholen na behoren doen, als sulks van ouden loeffelicken tyden gewoonlick is geweest, van welke Preceptoers Mr. JAN VAN NUYS voor den tyt van dardalf jaeren blyven sal ende lesen in *Quarta Classe*; den welken die van der Stadt voor den voorz. tyt doen betalen sullen, ende den Rectoer voornoemt van syn nabenoempde jaerlixen wedde

corten en aftrecken sullen vyftich Carolus gulden, tot onderhoudt van den voornoemden Mr. JAN VAN NUYS. Ende hyer toe sal de voorn. Rectoer noch versyen wesen van eenen bequame *Succentor of Sangmeester*, om by denselven 't Koor in de Kerken mit ten Coorkynderen tot alle Heylige avonden en Heylige dagen te bewaeren, mitsgaeders dat dagelix Lof, ende ook den Kynderen haer Sange te leeren alst voortyts gewoonlick is geweest. Ende sal den voornoemde Rectoer des Vrydaegs mit syn Clercken solempnelicken in den Kercken syngen dat Lof de *Sancta Cruce*, en voorts al te doen dat een goet Rectoer schuldig is en behoort te doen; voor alle welke dyensten die Stadt den voornoemden Rectoer sal doen betalen by hueren Camerair alle jaer hondert Philips gulden, 't stuk tot vyf en twyntich stuyvers gerekent, boven die loonen, die by den Schoolkynderen nae den laiste gewoonte betaalt sullen werden. Te weten elk Scholyer solvent wesende *Septani* ende meerder jaerlix een en twintig stuyvers, die *Octani* sestyen stuyvers, ende die *Nullani* twaalf stuyvers, mit dier Condicien tot wat tyden die School vermeerdert van Clercken, boven 't getal van vyf hondert Clercken, dat alsdan den Rectoer nyet meer jaerliks van de Stadt en zal ontfangen dan de weerde van hondert Carolus gulden. Noch sal de voorn. Rectoer voorts genyeten voor hem ende synen *Commensalen* en voor

syn mede Schoolmeesteren boven verklaart, al sulke vryhey van Asschysen als zyn Voorsaeten tot nog toe gehadt hebben. Ende syn ook voorwerden dat niemandt binnen Amersfoort eenige Knechtgens Schoolen ophouden sal, dan by expresse consent en belyeven van den voorn. Rectoer. Ende die Regierders voornt. sullen den voorn. Rectoer voorts alle gunste en behulp doen tot eere en welvaert der voorsz. Schoole, als sulks behooren sal en gewoontelyk is om doen, welverstaande dat na expiratie van de eerste vyf jaeren die Regierders ende die Rectoer voornt., d' eene den andere, soe veere eenig van hem dese Contracte nyet en soude gelieve langer te continueren, een jaar te vooren opseggen. Ende ik Mr. NICOLAAS VAN EEDE heb beloofd ende beloeve mits desen, 't gundt voorsz. is volkommelick na te gaen en te furneren, daer voor ende voor alle den inhoude van dese verbindende my persoon en goederen subject allen Rechteren. Al sonder arch en list. Des 't oirconde hebben wy Scholt, Borgermeesteren, Schepenen en Regierders der Stadt van Amersfoort voornt. Stadt Secreet Segel aen dezen brief gehangen. Ende ick Mr. NICOLAAS VAN EEDE heb tot kennisse van dese, myn naem met myn eygen handt hier onder geschreven op ten 26 Septembris in 't jaar nae de Geboorte ons Heeren duysend vyf honderd vyf en vyftig.

Get. NICOLAUS EDANUS.

**Instructie op de Latijnsche scholen
van Amersfoort van 1567.**

Alle die ghene die dese brieue gethoent sall worden, Saluyt, doen wy Scholt, Burgemeesteren, Schepenen ende Raidt Regierders der Stadt Amersf. te weten, dat wy angenomen hebben tot een Rectoer deser Stadt Scholen den Eersamen ende Welgeleerden Mr. JOANNES CESARIUS, den tyt van ses jaren naestcommende, ingaende Paeschen Anno 68 naestcommende, omme die voorsz. School wel en deuchdelicken te regieren in alle manieren als men een goet particulier School behoert te regieren, ende sonderlinge op Condiicien hyer nae verclaert. In den eersten dat die voorsz. Rectoer gehouden wert beneffens hem in der Scholen te onderhouden voor die eerste tyt vyer goede geschickte ende geleerde *Preceptores*, dewelke by advuis van de Regierders aengenomen ende oik af gestelt sullen worden, mits dat men heuren dyenst drye maenden te voeren op sal moegen seggen, omme middelertyt van andere bequaeme Meesters ofte *Lectoers* versyen te werden, ende dat ter tyt toe dat by goetduncken van de *Scholasters* 't getal der *Sextanem* en de *Septanem* alsoe vermeerdert sal syn, dat elke *Locaet* een Mr. byzonder sal behoeuven thebben, sall hy alsdan die vyfe *Lectoer* mede tot synen costen setten ende onderhouden, welcke voorsz. *Preceptores* samentelick

ende yegelijk van hem bysonder wesen sullen ongedefameert, onbesmet ende nyet gesuspecteert van eenige Heresyen ofte quade Leringe, mer goet van naem ende faem, ende sullen elcx haer Lessen doen in der Scholen naer behoeren, als sulcx van allen ouden loffelicken tyde gewoenlick is geweest, des sal een van de voorsz. *Lectoers* wesen *Succentor*, die het Koor in de Kercken mitte Schoolkynderen tot alle Heylige auonden ende Heylige dagen onderhouden ende bewaeren sal, mitsgaeders oick dat dagelicx Lof, ende oick den Kynderen heur Sanc leere in der Scholen op de gewoenlicken uren, dagen ende stonden soe hem bij den *Scholasters* geordt, sal werden. Ende sal die voorn. Rectoer des Vrydages met syn Clercken solempnelicken in der Kercken syngen dat Lof de *Sancta Cruce*; ende alle Sondagen ende Heylige dagen seluer, ofte een van de *Preceptores* present in 't Choer syn ende in de Processien, ende voorts al te doen dat een goet Rectoer schuldich is en behoert te doen. Ende om sulks te bat te geschien, sullen tot dien eynde geordonneert werden twee *Scholasters*, dewelke regardt ende opsicht sullen dragen op 't regiment der Scholen, dewelke wanneer sy eenige abusen ofte andere saecken in der Scholen ofte den Meesters beuynden, die behouuen gebetert ende gecorrigeert te syn, ofte die der Scholen profitelick mogten syn sullen deselve terstont den Rectoer

't selfde te kennen geuen, welcke Rectoer gehouden sal syn 't selfde alsdan terstont te remedieren, corrigeren en te beteren. Voor alle welcke dyensten die Regierders den voorn. Rectoer sullen doen betaelen by heuren Cameler alle jaer hondert Philippus gulden, 't stuck tot XXV st. gerekent, bouen die loonen die by den Schoolkynderen naer de laeste gewoente betaelt sullen worden, te weten elck Scholyer *soluent* synde *Septani* ofte meerder, jaerlicx vyer en twyntich stuuers, die *octani* achtyen stuuers, ende die in *infima* Classe sitten als *nullani* XIII st. Noch sal die Stadt den Rectoer die eerste twee jaeren bij heuren Cameler doen betaelen bouen die voorsz. somme van penningen, elcker jaer XXV Keyser gulden voor syn huys huer ende opbreeken ende nyet vorder. Noch sal die voorn. Rectoer genieten voor hem ende syn *Commensalen* vryheit van Excyse van alle binnen gebrouwen byeren, ende ook van twee ofte drye vaten vreemt byer, mitsgaeders van twee ofte drye amen wyns, ende die Schoelmeesters sullen ook genieten vryheit van binnen gebrouwen byeren ende anders nyet. Dan sullen soe die Rectoer als die Schoolmeesters vry wesen van alle gemeen Lasten van der Stadt. Ende en sullen geen Knechtgeus moegen gaen, dan tot heuren *Donaet* toe, ende dat by aduys van den Rectoer ende consent van de Raedt. Noch svnt vurwerden, waert dattet gebeurden daer doer oerloch, opruer, pestilencie ofte ander ongemack

verloep quaem, alsoe dat sich den Rectoer met syne Mrs. nyet onderhouden en konde, dat in sulck geval de Regierders van Amersfoort den Rectoer doen sullen by billickheit nae seggen van twee goede onpertidige mannen. Ende die Regierders sullen den voorn. Rectoer voorts alle gunst ende behulp doen, tot eere en weluaert der voorsz. Scholen als sulx behoeren sal en gewoonlick is om doen; weluerstaende dat de Regierders der voorsz. Stadt den Rectoer tallen tyden synen dienst sullen moegen een jaer te yoeren op seggen. Ende ick Mr. JOANNES CESARIUS hebbe beloeft ende beloue by desen, 't gundt voorsz. is volkommelick nae te gaen en te furneren, daer voor ende voor alle den inhouden van desen verbyndende my persoen ende goederen subject allen Rechteren. All sonder argelist. Actum den 13 Octobris 1567.

(Get.) JOHANNES CAESARIUS.

Op drie geestelijke personen, die in Amersfoort geboren en op de Latijnsche scholen aldaar onderwezen zijn, heeft men Latijnsche grafschriften vervaardigd.

JACOBUS THYMAEUS, gemeenlijk genoemd Jacobus van Amersfoort, een aanzienlijk en welsprekend man, was meester in de vrije kunsten, hoogleeraar in de godgeleerdheid en Ao. 1494 praesident van S. Laurens Collegie en Patroon van S. Jans kerk te Keulen. Hij heeft in 't Latijn geschreven: Verklaringen over de Boeken van Aristoteles *De Generatione et Corruptione* en *Meteorologica*. RUDOLPHIUS LANGIUS, een Munsters edelman en Canunnik, heeft ter zijner eer een grafschrift gemaakt, waarin hij onder anderen zegt:

Hunc terris Amsforda dedit, virtutis alumnum,
Doctrinae columen; nunc tenet astra pius.

NICOLAUS ZOESIUS geboren den 5. Augustus 1564 uit een oud en aanzienlijk geslacht, was leeraar in het jus Canonicum, en werd door zijne groote geleerdheid en bekwaamheid raadsheer in den Hoogen Raad te Mechelen, en naderhand in 1614 de vijfde bisschop van 's Hertogenbosch. Hij heeft te Leuven een collegie gesticht, en al zijne goederen aan 't zelve gemaakt tot onderhoud der studenten. Die van Amersfoort geboren zijn mogen aldaar in de talen

en de philosophie studeren. Hij stierf te Leuven en werd te 's Hertogenbosch begraven, alwaar men het volgende opschrift in de hoofdkerk van S. Jan van hem vindt:

D. O. M. S.
D. NICOLAUS ZOES.
Episcopus Buscoducensis,
Magister Libellorum supplicum,
Et Consiliarius Magni Concilii,
Frequentioribus cleri populique,
Ac devoti faeminei Sexus precibus
Se commendatum cupiens,
Hoc loco Vivens sibi monumentum elegit.
Vixit annos LXI & dies XVII.
Praefuit Ecclesiae Buscoducensi
Ann. X mens. III & dies XII.
Obiit Anno MDCXXV. Die XXII. Augusti.

HENRICUS ZOESIUS was een zeer vermaard rechtsgeleerde, en eerst professor der Grieksche taal in 1606, en naderhand der rechten in 1619, beide te Leuven. Hij stierf *Rector Magnificus* zijnde, den 14. Februari 1627, en werd te Leuven in S. Pieters kerk begraven met dit grafschrift:

D. O. M. S.

Monumentum HENRICI ZOESII Amorsfortii.

Et Barbarae de Ayala, conjugum.

Ille cum esset I. V. Doctor et Professor,

A Pietate & a Doctrina,

Et qua privatim qua publice.

A docendi assiduitate celeberrimus,

Anno erectae Academiae ducesimo,

In Medio Jubilaei Gaudio, publico luctu.

Magistratum temporalem cum aeterno mutaturus,

Praemissam in Coelos Conjugem subsecutus est.

Anno CIOIIOCXXXVII die XVI Februar.

Parentibus optimis filia moesta P. C.

Hij heeft verscheidene verhandelingen over het kerkelijke, het Romeinsche en het leen-recht geschreven.

**Door de vriendelijke bemoeiing van den Heer
W. J. Glazemaker, ouddiscipel onzer
school, is mij nog de volgende belang-
rijke bijlage verschaft.**

In de door haren rijkdom aan oude, zeldzame geschriften beroemde bibliotheek te München bevindt zich o. a. een woordenboek, getiteld *Polyonyma Ciceroniana* van CRISTOPHORUS VLADERACCUS. Dit boek is voorzien van eene hoogdravende epistola dedicatoria Senatui Populoque Amesfordiano. Hierin prijst hij de overheden van Amersfoort, omdat zij katholiek gebleven zijn, gevluchte priesters beschermd hebben, enz. Als bewijs hunner vroomheid haalt hij het gymnasium aan, waar de „hymnus de Sancto Spiritu” gezongen wordt en het „Ave Maria” geboden. Niemand mag in deze stad in het Latijn „rudis videri” en daarom doen zij hun best „gymnasiarchas et professores honestissimis stipendiis conducere. Opifices, mercatores futuri plerique omnes Latinis et Graecis litteris probe sunt edocti”. Plato zegt, dat men het volk het best uit hunne „cantilenis” leert kennen, en in Amersfoort zingen „pueri vestri” brumalibus tenebris ad scholam mane commeantes et vesperi domum redeuntes per plateas, vicos, angiportus certatim et vocibus sublatis Latinum carmen, quod gymnasiarcha vester more institutoque majorum certo anni die pro sui gymnasii auditoribus scribit.”

En niet alleen zingen de jongens dit „verum etiam puellae et familiae.” „Omnes professores maximos minimos (sunt autem sex numero) ab omnibus oneribus publicis liberos esse vultis”.

Toen JOHANNES NOVESIUS scholarcha „provinciam scholasticam” slechts acht jaren bestuurd had, hebben zij hem eene „mensam quasi Siculam” gegeven, en later „post aliquot annorum periodos” eervol laten begraven. De goede vruchten hiervan ziet men in verscheidene „alumni.” Vele zijn „regum et imperatorum legati, consilarii, medici.” Sapidos dico, Laureos, Droeffleros, quorum STEPHANUS LAUREUS imperatoris Ferdinandi archiater fuit, reliqui consilarii.”

Zoover over het gymnasium. Verder vermeldt hij nog eene algemeene bibliotheek, „templo adhaerentem” en scholen, waarop de arme kinderen op zon- en feestdagen leeren, „quibus praeest JACOBUS HENDRICUS, trium linguarum et liberalium artium vir doctissimus et inter comicos poetas non infimus”

Hij eindigt zóó:

„Videbor ego fortassis aliarum civitatum magistratibus utopiam fingere noverint omnes, qui vel biduo tantum peregrinando hic substiterunt, me vera dicere.”

Vroeger was VLADERACCUS „Conrector” in Amersfoort geweest, en 25 jaar naderhand dediceert hij

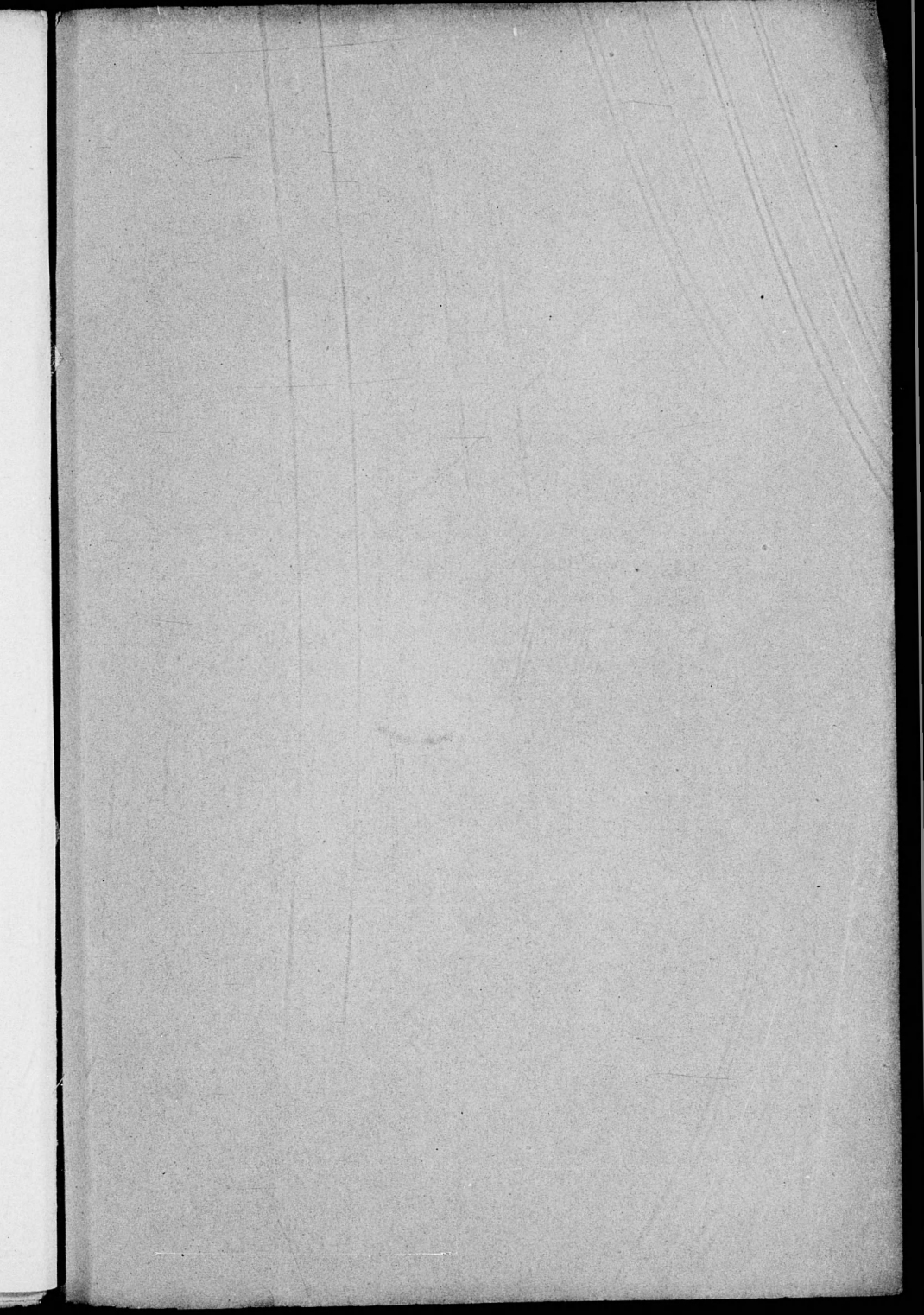
aan de stad uit danbaarheid zijne „CLAVIS.” Het werk met de „epistola dedicatoria” is goedgekeurd door HENR. ZEBERTUS a DRENGHEN, S. T. doct. et lib: cens. Antwerp.

Het Latijn en de moderne talen.

Die den graad van doctor in de Nederlandsche letterkunde begeert moet volgens de nieuwe wet een gymnasium bezoeken; maar ook al begeert iemand dien doctoralen graad niet, dan is het toch ontegenzeggelijk waar, dat grondige studie der Latijnsche spraakkunst een uitstekend middel is, om den geest tot het opmerken van taalkundige bijzonderheden te scherpen, en dat vele eigenaardigheden in de moderne talen, welke voor iemand, die geen Latijn geleerd heeft, groote zwaarigheid hebben, den Latinist in 't geheel niet bevreemden. In zoo verre is het juist, dat het Latijn de sleutel is der moderne talen, en dat het iemand, die in deze goede vorderingen wil maken, niet berouwen zal, wanneer hij eenigen tijd op een gymnasium heeft doorgebracht. Bovendien is het onmogelijk de woordafleiding der romanische talen zonder het Latijn te begrijpen, en de nieuwe woorden, die vooral in het Fransch gevormd worden, zijn meestal gevormd volgens den regel van Horatius: „Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si Graeco fonte cadant parce detorta.”

Voegt hierbij de talrijke navolgingen der klassieken; die telkens in de nieuwere letterkunde voorkomen, en gij zult overtuigd wezen, dat een goed gymnasium eene uitstekende voorbereidingschool is voor iemand, die in de moderne talen begeert uit te munten.

Als verblijdend bewijs van belangstelling moet nog vermeld worden, dat bij gelegenheid van het jubilee door den gewezen Rector onzer Latijnsche scholen, den Groningschen Hoogleeraar Dr. C. M. FRANCKEN aan de bibliotheek der Latijnsche scholen het werk getiteld: *Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern und Kunstwerken für Kunst- und Alterthumsfreunde dargestellt von J. OVERBECK* is ten geschenke gegeven.

SNELPERSDRUKKERIJ
B. BLANKENBERG & ZOON,
AMERSFOORT.

A

